



İKTİDARIN BİLGİ İLE İMTİHANI THE EXAMINATION OF POWER WITH KNOWLEDGE

Mustafa SOLMAZ*

Öz

İlkel, antik, feodal ve modern toplumlarda iktidar ile bilgi arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiği, iktidarın bu toplumlarda bilgiye dayalı olarak egemenliğini nasıl tesis ettiği ve son olarak kitlesel öz-iletişim'in gelişimiyle birlikte ona karşı nasıl bir mücadele ve direniş pratiğinin ortaya çıktığını analiz etmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bunun için çeşitli ilkel topluluklara, Sümerler'e, Antik Yunan'a, feodal ve modern toplumlara yer verilmiştir. Tümdengelimsel kehanet ve egemen olunan toprakların çeşitli yerlerine dağılmış olan gözlemcilerden elde edilen bilgiler sayesinde Sümerlerde politik kararların alındığı anlaşılmıştır. Antik Yunan'da sahip olunan bilgi sayesinde bilenin bilmeyen üzerindeki hakimiyetinin ve yönetime geçecek kimsenin özellikle zenginlik ve savaş sanatları konusundaki bilgisinin iktidarı mümkün kıldığı öğrenilmiştir. Feodal toplumlarda temelde politik içerikli olmayan bir iktidar türünde, pastoral iktidarda sürü ile çoban arasındaki ilişkinin, çobanın sürünün selametini gözetmesinin ve bunun için de onun hakkında titizlikle bilgi edinmesinin önemli olduğu anlaşılmıştır. Modern toplumlarda iktidarın özellikle beden ile kurulan ilişkide tesis edildiği bu anlamda da bedenin anatomo-politikasının ve bio-iktidarının egemen uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Gelişen kitle iletişim araçları sayesinde ise kitlelerin denetlenebilirliğinin azaldığı hatta artık iktidarın daha çok gözetim altına alınmaya başlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Bilgi, Kehanet, Beden, Kitlesel Öz-İletişim.

Abstract

The aim of this investigation is to analyze how interaction between power and knowledge actualizes at primitive, ancient, feudal and modern societies, how power established its sovereignty at these societies basing on knowledge and finally with the development of the mass self-communication how practice of a struggle and a resistance comes to existence against it. For this it is given place for variable primitive communities, Sumerian, Ancient Greece, feudal and modern societies. By knowledges obtained from deductive divination and from observers scattered in various parts of the sovereign territory it is understood that political decisions are taken at the Sumerians. It is learned that In Ancient Greece thanks to the knowledge that is possessed, sovereignty of the one knowing on the one not knowing and someone's knowledge who will go to management about wealth and war arts make power possible. It is understood that in feudal societies in the form of a power which is basically not politically thematic, in pastoral power the relationship which is between herds and shepherds, what shepherd supervises salvation of herd and for this gets information about it are important. It is identified that in modern societies power is established in association with the body in this sense the anatomical policy of the body and bio-power are dominant applications. It is concluded that by developing the mass communication tools controllability of the masses more decreases even any longer power is started to be under more scrutiny.

Keywords: Power, Knowledge, Prophecy, Body, Mass Self-Communication.

Giriş

Seçimin, zenginliğin, cömertliğin, uzlaşımın ve hitabet gücünün iktidarın temelini oluşturduğu ilkel topluluklarda, bunun dışında olan bir şey vardır ki o da, bilgi ve beceridir. İrokualar üzerine araştırma yapan Morgan, konfederasyon aşamasına kadar ulaşmış olan bu topluluklarda soyların gündelik işleriyle meşgul olan "sachemlik" ve onun daha çok diğer soylarla ilişkisiyle ya da savaş konusuyla ilgili olan "savaş reisliği" olmak üzere iki tür şeflik olduğunu söylemenin yanında; bunların her ikisinin de seçim yolu ile geldiğini değil, sachemliğin seçim yoluyla geldiğini aynı şeylerin savaş reisliği için de geçerli olduğunu belirtir (Morgan, 1986, 187). Trobriand adalarında araştırmalar yapan Malinowski bu topluluklarda iktidarın elde edilebilmesi için çeşitli etkinliklerin, şölenlerin tertip edilmesini ve onlara katılanların yedirilip içirilmesini ve tüm bunların da zenginlik gerektirdiğini, ihtiyaç duyulan zenginliğin ise çokeşlilikle ve eşlerin her biri sayesinde alınan geçim yardımı ile mümkün olduğunu ifade eder (Malinowski, 1992a, 78, 113; Reich, 1987, 77; Reich, 1990, 144). Zenginliğin amacının ne olduğunu sordüğümüzda ise karşımıza bir zorunluluk çıkar ve bu, şefin cömert olması gerekliliğiyle ilişkilidir (Malinowski, 1989, 33). Şefin cömert olmasının zorunluluğu ise hem çokeşlilikten hem de topluluktan almış olduğu çeşitli besinlerden dolayıdır. Çokeşlilikten ve ayrıca bir tür ilkel vergi olarak değerlendirilebilecek çeşitli besinlerin alınması dolayısıyla zenginleşmiş olan şef, aldıklarını topluluğa iade etmek zorundadır yani "do ut des (veresin diye veriyorum)" (Malinowski, 1989, 33). Trobriand adalarında benzeri durumu görmüş olan Mauss'un hediye-karşı hediye, bağış-karşı bağış ilişkisi yine bunu teyit etmektedir. Ona göre bu topluluklarda egemen olan şey potlaçtır ve onun da hediye verme, hediye alma ve hediyein karşılığını verme zorunluluğu şeklinde üç

*Dr.



boyutu vardır. Bunlardan ilki yani hediye verme zorunluluğu şef açısından olmazsa olmaz şeylerin başında gelir (Mauss, 2005, 278, 285, 287; Lévi-Strauss, 2005, 40) çünkü vermek, üstün yani daha yüksek olmaktır. Hem Nambikwaralar hem de Bororolar üzerine çalışmış olan Strauss, bu topluluklardan ilkinde eli açıklığın bir reisten beklenen en temel şey olduğunu (Lévi-Strauss, 1994, 326), ikincisinde de benzeri şeylerin geçerli olduğunu belirtir. Bororolar'da şefin konumu elinden yüklü miktarda para geçmesine rağmen, onları başkalarına borçlu olan bankerin durumu gibidir. Şef bütün klanlardan gıda ya da mamul maddeler şeklinde katkılar alır, bundan dolayı onlara borçlanır (Lévi-Strauss, 1994, 234) ve borcunu da ödemek zorundadır. İlkel topluluklarda şefin meşruiyetini sağlayan bir diğer şey, hem grup içindeki çatışmaları ortadan kaldırıp birliği tesis etmesini hem de bu sayede bir prestij elde etmesini sağlayacak olan uzlaştırıcı bir rol oynamaktır (Lévi-Strauss, 1994, 330; Clastres, 1991, 29). Hem uzlaştırıcı bir rol oynayabilmesi hem de topluluğa, onun işleyişinin sorunsuz olarak devam etmesini sağlayacak kuralları öğretebilmesi için şefin konuşmasının yani hitabetinin düzgün ve iyi olması gereklidir (Clastres, 1991, 30, 127). İlkel topluluklarda şeflik makamına yükselmenin bir diğer nedeni ise avcılığın, göçebelik ve yerleşik dönemlerinin gerekliliklerinin bilgisine sahip olmaktır.

İlkel topluluğun üyelerinin yapacağı göç hazırlıkları hakkında fikri olan ve kurulacak kamp yerlerini belirleyen şefin, bu süreçte yapılacak avlanmalar hakkında da bilgi sahibi olması gereklidir (Malinowski, 1992b, 161). Çünkü topluluğun öncelikli olarak halletmesi gereken sorun, onun ihtiyaç duyduğu besinlerin sağlanmasıdır ve bunu kendisine temin edecek olan bir kimseye, diğer üyeler karşısında belli bir prestiji sağlamasından daha doğal bir şey yoktur. Topluluğun bir erkeğe verdiği önem, onun kabileye av hayvanı sağlamadaki becerisiyle orantılıdır (Clastres, 1991, 33).

Nambikwaralar'da bir şef hem göçebelik hem de yerleşik dönemin gerekliliklerini yerine getirebilecek bilgiye sahip olmalıdır. Göç dönemlerinde gerekli olan hazırlıkların yapılmasını sağlamalı, geçiş güzergahlarını ve durak yerlerini tespit etmeli, oralarda ne kadar kalınacağını belirlemelidir. Avlanmaya, balığa, toplama seferlerine karar vermeli ve o topluluğun karşılaştığı bir başka grupla muhtemel ilişkisini tesis etmelidir. Yağmur mevsiminin yerleşik dönemlerinde ise bahçeciliği yönlendirmeli, ekilecek bitkileri seçmeli ve genel olarak mevsimin gereklerine uygun şekilde topluluğun emeğini yönlendirmelidir (Lévi-Strauss, 1994, 325).

İlkel kabile şefinin tüm bunları yaparken ki bilgisi, hiçbir şekilde bugünkü anlamıyla bilimsel değildir. Atalarından kendilerine aktarılan ya da kendilerinin cesareti sayesinde edinilmiş basit gözlemlerden oluşan ampirik verilerdir. Bu izlenimlerden elde edilmiş olan soyut ve genel ne bir yasa ne de bilgi vardır. Sadece duruma göre değişen gözlemlenen çeşitli ilişkiler vardır. Aynısını yazıyı bulan ve bundan dolayı da uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilen Sümerler'de de görmek mümkündür. Onların bahsettiğimiz ilkel topluluklara göre önemli bir farkı vardır, bu da, edinmiş olduğu izlenimleri yazıya geçmiş olmalarıdır. Bunun için çeşitli *Liste*'ler ve *Risale*'ler hazırlamışlardır. *Liste*'ler, gözlemcilerin gözleri önünde bulunan mevcut nesnelerin basit sıralamasını ve dökümünü yaparken; *Risale*'ler, geleceğe dair varsayımlarda bulunur. "Eğer bir at öküze ulaşmaya çalışırsa, sürünün verimi azalacaktır" cümlesinde söz konusu olan şey, "bir gün bir at bir öküzü aşmak istemiş, bunun ardından sürünün verimi azalmıştı" değildir. "Ne zaman bir at öküzü aşmaya çalışırsa hemen ardından sürünün bereketinin azalması beklenmelidir." (Bottéro, 2012, 57-58).

a) Tümdengelimsel Kehanet ve İktidar

Özellikle hukukla, tıpla ve matematikle ilişkili olarak hazırlanan *Risale*'ler, bahsedilen alanlarla ilişkili olan öğrencilerin öğrenmesi, ezberlemesi gereken bilgilerden oluşan el kitapları idiler. Bu kitaplar ilkeleri, kanunları belirleyip açıklamıyorlardı. Eski Mezopotamyalılar bizim bildiğimiz anlamdaki bilimselliğin vazgeçilmezi olan soyutlamaya asla başvurmamışlardır, onlar somut ve bireyselleştirilmiş durumları tercih etmişlerdir (Bottéro, 2012, 158-159). Yunanlılar ise ileride tam da onların yapmadıkları şeyi, somut ve bireysel durumları bir araya getirmeyi ve onları soyutlayarak genel bir ilkeyi ulaşmayı başarmışlardır. Sokrates'in yalnızca barış durumundaki eylemlere değil aynı zamanda savaşta halindeki bir komutanın, bir kaptanın ve daha birçok kimsenin ve onların içinde bulunduğu koşullara bakarak, tüm bu şartlar içinde ortak olanı tespit ederek cesaret erdemini tanımlaması (Platon, 1986, 360c-360d; Xenophon, 1994, 105-108) işte bildiğimiz anlamıyla bilimselliğin tesis edilmesinin önde gelen örneğini oluşturacaktır. Genel bir soyutlama yapmayan ancak somut ve bireysel izlenimlerle yetinen Sümerlerin daha genel olarak da eski Mezopotamyalıların bilgi ile ilişkileri tikel veriler ve onların bolluğuyla ilişkilidir, bunu da onların bahsedilen el kitaplarının cümleye sürekli olarak "eğer..." ile başlamaları ve bunun sonucu olabilecek şeyleri "... olur" ile bitirmelerinden anlamaktayız. Tüm bilgi ile tavırları "eğer..." ile "... olur" arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir:



“Eğer bir fırtına sırasında gök on kez gülerse, hayvanlar salgın bir hastalığa yakalanacaktır.”

“Eğer Şabat (Ocak-Şubat) ayının 15’inde, Venüs gezegeni doğuda kaybolup üç gün boyunca görünmezse ve ayın 18’inde batıda tekrar ortaya çıkarsa, su kaynaklarının miktarında büyük bir artış olacaktır.” (Bottéro, 2005, 193)

“Eğer...” ya da “varsayalım...” ile başlayan yan cümle nesnenin ayrıntılı tanımını içerir, buna önbelirti de denir. Temel cümle ise önbelirtiden çıkarsanan gelecekteki şeyleri açıklar, budan dolayı tahmin içerir (Bottéro, 2012, 152-153). Ön-belirti ile tahmin arasındaki ilişki esasında iki ya da daha fazla olayın birbirleri ile bağlantısını ifade eder. “...fırtına sırasında gök on kez gülerse”, bir olaydır ama habercidir ve “... hayvanlar salgın bir hastalığa yakalanacaktır”ı önceden bildirir. “... Şabat (Ocak-Şubat) ayının 15’inde, Venüs gezegeni doğuda kaybolup üçgün boyunca görünmezse ve ayın 18’inde batıda tekrar ortaya çıkarsa” bir olaydır ve “... su kaynaklarının miktarında büyük bir artış olacaktır”ı haber verir. Daha önceden gelen olaylarla, sonradan meydana gelen olaylar arasında içsel bir bağlantı kurulur ve öncekinin, sonrakini doğuracağı düşünülür. Önceki olay ise normal, sıradan bir vakıya değildir ve tam da bu nedenle kâhinlerin, yazarların dikkatini çekecektir. Sıra dışı, tuhaf, acayip bir olayı gözlemleyen kâhin ya da yazar, ondan sonra gelen önemli olayı gözlemler, onlar arasında ilişki kurar.

Düzenli olarak işleyen bir evrende alışılmadık, sıra dışı olay normal düşüncenin daha farklı bir şekilde işlemesine yol açar. Dikkat araştırılan nesnenin üzerine daha çok yoğunlaştırılır, onun ayrıntıları gözlemlenir ve gelecekteki önemli bir olaya kulak kesilir. Bu olay gerçekleştiğinde ise onların arasında bağlantı kurulmaya çalışılır çünkü başlangıçta alışılmadık türden bir olay ya da olaylar gerçekleşmiştir, ardından da başka bir tuhaf, acayip, sıra dışı olay meydana gelmiştir. O zaman bu iki sıra dışı, tuhaf olay arasında bir ilişki olmalıdır, işte o zaman formül kurulur: *Post hoc, ergo propter hoc* yani hemen ardından geldiğine göre mutlak bir ilgisi vardır (Bottéro, 2012, 155, 196).

Sıra dışı olaylar arasında kurulan bağlantı, rastlantısallığı ortadan kaldırır ve onun yerine ampirizme dayalı ayrıntılı koşullar ve onların muhtemel sonuçları sıralanır. Tüm bunların amacı gelecek hakkında önceden bilgi sahibi olmak, onun sayesinde olumsuzluk doğurabilecek sonuçlara yönelik önlem almak ve başarısızlıktan, hata yapmaktan kaçınmaktır. “Bu ayın 14’ünde Ay tutulması olacaktır. Güneydoğu ya da kuzeybatıdaki komşularımız için bir felaket, ancak Majesteleri için bir iyilik belirtisidir bu. O halde Majestelerinin içi rahat olsun. Hem zaten Venüs gezegeni ortaya çıktığı andan itibaren bir tutulmanın olacağını tahmin edip size haber vermiştim.” (Bottéro, 2005, 195). “Majesteleri, Mars’ın ters yönde dönüp Akrep takımyıldızından çıktıktan sonra eki yerine gelmesini nasıl yorumlayacağımı bilip bilmediğimi sordu. Ben diyorum ki bu belirti şu anlama gelmektedir: Dikkat! Majesteleri önlem (büyüsel önlem) almadan artık Büyük-Kapı’dan Kenti terk etmemelidir, yoksa başına bir felaket gelecektir.” (Bottéro, 2005, 195).

Bir olaydan yola çıkıp diğerine ulaşmaya çalışan bu akıl yürütmede tahmin öncekinin içerisinde, ön-belirtide içerildiğinden; başlangıçtaki sıra dışı olan zamanla yazıya geçirilmeye bu parlaklığını yitirir. Öncekine bağlı olarak sonraki hakkında kestirimde bulunulduğundan tümdengelimsel olarak adlandırılan bu kehanet türünün gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan malumatı ülkenin heryerine yayılmış olan haberciler, profesyonel astrologlar sağlamıştır. Sarayın fikirlerini sordukları bu kimselerin vermiş oldukları malumatlar, kontrol edilsinler diye başka profesyonel astrologlara yönlendirilirdi (Bottéro, 2005, 194-195).

b) Antik Yunan

Mezopotamyalıların ampirik verilerinin bolluğunu aşan, onları bir düzene koymaya, bundan dolayı da genellemeye ve soyutlamaya çalışan Yunanlıların iktidar ile bilgi arasındaki sorunsallaştırmasını özelde Platon’un ve Ksenophanes’in diyaloglarında konuşan Sokrates aracılığıyla yapacağız. Politik metnini adalet arayışına adanmış Platon’un diyaloglarında konuşan Sokrates, onun öncelikle daha büyük ölçek olan devlette daha sonra da bireylerde aranacağını belirtir” (Platon, 2006, 369a). Daha büyük ölçekte görülmesi kolay olan adalet, toplumu oluşturan bireylerin kendi işlerini yerine getirmeleridir. Toplumu oluşturan sınıfların başında yönetici gelir ve onun bilgeliğe erdemine sahip olması gereklidir. İkinci sırada bekçiler sınıfı yer alır ve onlar cesaret erdemini benimsemelidirler. Üçüncü sırada ise üretimle ilişkili olan halk sınıfı gelir ve kazandıklarını lükse, sefahate harcamaları için onların davranışlarını aşırılıklardan koruyacak ölçülülük erdemi gereklidir. Toplumu oluşturan bütün sınıfların kendi işlerini yerine getirmeleri yani yöneticinin bilgeliğe, bekçiler sınıfının cesaret, halk sınıfının ise ölçülülük erdemine sahip olması adalet erdeminin olgusal olarak gerçekleşmesini sağlar.

Yönetici olacak kimse yani filozof kral, öncelikle jimnastik ve beden eğitimi sonra ise edebiyat, matematik gibi bilimlerini öğrenmelidir ancak bunlar da yeterli değildir, bir de diyalektik eğitimi almalıdır. Diyalektik eğitim daha soyut bilgilerin ve kavramsal tartışmaların argümantatif olarak yapılmasını ifade eder. Bundan daha fazlasına Platon’un metinlerinde rastlamak mümkün değildir. Oysaki bir başka



Sokratesçi olan Ksenophanes'in metinlerinde daha çoğunu bulmak mümkündür. Öncelikli olarak onun metinlerinde iktidarın bir yandan devletle diğer yandan da insani ilişkilerle ilişkilendirildiği belirtilmelidir. Burada asırlar sonra 1968 hareketlerinin ve o dönemin ruhunu politik teorisinde en iyi şekilde yansıtan Foucault'nun iktidarın, ilişki olduğu tezinin (Foucault, 2003a, 109-110) benzerini görmek mümkündür. Sokrates, kendisinin yolunun her ne kadar hazdan geçse de bunun ne egemenlikten ne de kölelikten geçtiğini öne süren Aristippos'a karşı "Eğer bu yol egemenlikten de kölelikten de geçmeden geliyorsa... herhalde insanlar arasından da geçmiyor diyeceksin..." (Ksenophon, 1994, 38) der.

İktidarın insanlar arasındaki ilişkiden geçmesinin, iktidarın insanlar arasındaki münasebete dahil olmasının yolu ise bilgidir. Geminin içindekiler onu sürebilene; toprak sahibi toprağı kullanmayı bilene; hasta kimse onu tedavi edebilecek kimseye... vb. boyun eğer (Ksenophon, 1994, 78). Geminin içinde bulunanlar bir yerden bir yere sağ olarak gitmek, toprak sahipleri gelir elde etmek, hasta olanlar da iyileşmek istiyorlarsa o zaman bunların bilgisine sahip olan kimseye itaat etmek zorundadırlar.

İktidarın toplumsal ilişkilerin her yanına kadar sızmasını sağlayan bilginin, devlet yönetimi ile ilişkilendirilmesi işleri biraz daha farklılaştırır. İktidara erişmek isteyen kimse yine bilmek zorundadır ancak bu sefer onun bilmesinin konusu biraz daha farklılaşmış ve savaş ile ekonominin bilgisiyle ilişkilendirilmiştir. Yöneticinin öncelikle bilmesi gereken şey, kendisine tabi olanların varlığını sürdürmenin bilgisidir, bunun en önemli konusu da savaştır. Yani yönetici savaşın bilgisine sahip olursa kendisine itaat etmiş olanların varlığını devam ettirebilir. Hayatlarını koruyabildiği bu insanların daha mutlu ve huzurlu yaşayabilmeleri için bilmesi gereken ikinci şey ise gelirler ile giderlerin bilgisidir (Ksenophon, 1994, 62, 71).

c) Pastoral İktidar

Feodal iktidarın özünde göstergeler ve el koyma aracılığıyla işlediğini; onun bir yanda vergiler, yağma, avlanma, savaş şeklinde kendisini gösterdiğini diğer yanda ise ona yönelik olarak ritüeller, törenler, sadakat göstergelerinin sergilendiğini (Foucault, 2011a, 75) belirten Foucault'a göre bu dönemde bir başka iktidar türü daha vardır, o da pastoral'dir. Etimolojik olarak -ve kelimeleri harfi harfine alırsak- pastoral iktidar, çobanın sürüsü üzerinde uyguladığı iktidardır. Oldukça çok dikkatli, kaygı dolu, bu tür bir iktidarı Yunan ve Roma toplumları tanımamışlardı ve anlaşılabilir istememişlerdi de (Foucault, 2011a, 209). Oysa Ksenophanes'te Foucault'nun ileri sürdüğü şeyi yanlışlayan bir şeyi görmekteyiz. Onun metninde savaşın ve ekonominin bilgisine sahip olması gereken yönetici, çoban, ona tabi olanlar da sürü olarak gösterilir. Bahsedilen bilgilere sahip olan yöneticinin öncelikli amacı, sürünün eksilmesini engellemektir. Bunu Sokrates'in otuzlar yönetiminin birçok kimseye haksızlık yapmalarına ve dahası birçok iyi yurttaş öldürmelerine yönelik eleştirilerinden anlıyoruz. Sokrates "Şaşılacak şey" demişti, "insan sığır çobanı olarak ineklerin azalmasına ve kötülemesine yol açtığı halde, nasıl kötü bir sığirtmak olduğunu kabul etmez? Hele insan devlet başkanı olarak yurttaşların azalmasına ve kötüleşmesine yol açmışsa, bundan utanmaması ve kötü bir devlet başkanı olduğunu düşünmemesi daha da şaşırtıcı" (Ksenophon, 1994, 20).

Öncelikli olarak "toprak"la ilgili olmayan pastoral iktidar politik iktidardan farklıdır. İkinci olarak pastoral iktidar toprakla ilişkili olmadığından dolayı zaferle, fetihle, ganimetle...vb. şeylerle de ilgili değildir. Pastoral iktidarın başka şeyle değil de bireyle ilişkili olması ise onun üçüncü özelliğini oluşturur. Pastoral iktidarın dördüncü özelliği ise temelde bir yükümlülüğe dayanması, kendisine tabi olan sürünün selametini gözetmek zorunda olmasıdır (Foucault, 2011a, 223-224). Onun bireysel olması ve tabi olanların selametini gözetmesi ise bireylerin ruhlarını denetim altına almakla, olası ahlaki sapkınlıklarını engellemekle ilişkilidir. Bireylerin ruhlarının gözetim altına tutulmasının ve onların ruhlarının olgunlaştırmanın, pastoral iktidarın amaçları içerisinde yer aldığı belirtilmelidir.

d) Bedenin Anatomo-Politikası ve Biyo-Politika

Pastoral iktidarın sahip olmadığı birinci özellik yani onun toprakla ilişkili olmaması Ortaçağın sonlarından itibaren egemen olmaya başlayan ve XVI.-XVII.yy'larda ağırlığını hissettiren hükümlanlık teorisi tarafından ortadan kaldırılmıştır. Ruhlarla olduğu kadar bireylerin bedenleriyle de ilişkili olmayan ancak temelde yeryüzü ve onun nimetleri üzerinden işleyen, malların ve zenginliklerin yerinin değiştirilmesiyle ya da temellüküyle ilgili olan yani tam da pastoral iktidarın sahip olmadığı iki özelliği bünyesinde taşıyan hükümlanlık teorisi; toprakla ve toprağa bağlı olan tebaa ile ilişkilidir (Foucault, 2011a, 112-113).

Kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla birlikte ise birey emek gücü olarak algılanmaya başlanmış, bundan dolayı ne pastoral iktidarda ne de hükümlanlık teorisinde önemli görülmeyen beden ve onun güçleri önemli hale gelmiştir. XVIII.yy'dan itibaren ise bedenin biyolojik olarak varlığı ve devamı önem kazanmıştır (Foucault, 2003a, 102-103).



Daha önceden ruh'tan ve onun gözetiminden beslenen iktidar artık bedenden ve onun güçlerinin geliştirilmesinden, bedenin varlığının sürdürülmesinden yani onun sağlıklı olmasından geçmektedir (Foucault, 2003b, 134). Bedenin ve onun güçlerinin denetim altına alınması, üretken hale getirilmesi anatomo-politika'yla; bedenin varlığının devamı yani sağlığının korunması ise biyo-politika'yla ilişkilidir. Onların her ikisinin gelişimine yol açan şey ise kapitalizmdir.

Bedenin denetim altına alınması ve güçlerinin arttırılması, hapishanenin de içerisinde yer aldığı ama onunla sınırlı olmayan, daha genel bir uygulamayla, Büyük Kapatılma deneyimiyle ilişkilidir. Tarihin daha önceki dönemlerinde kısa süreli olarak suçluğunun beklediği yer olan hapishane, modern dönemde uzun dönemli bir cezalandırma yeri olmuştur. Böylesi bir yöntemin sürgüne (Foucault, 2013a, 394) ya da bir başka şeye göre tercih edilmesini sağlayan birinci gerekçe onun, yasal boşlukların ve iktidar denetimlerinin maliyetini daha aza çekmesidir. İkincisi ve daha önemlisi ise artan sermayeye karşı emeğin daha itaatkâr ve üretken hale getirilmesidir (Foucault, 2013a, 320-323). Her geçen gün büyüyen kapitalizmin artan gereksinimi olan daha fazla çalışmanın, emek gücü sarfetmenin kapatılmalarına yol açtığı diğer kesimler ise yalnızca mahkûmlar, serseriler, başı boşlar (Foucault, 2011b, 106-107) değil; delilerdir. Daha önceki devirlerde tüccarlar gibi gezgin olan deliler de kapatılmıştır, bunun sebebi tam da Foucault'nun Weber'e yaklaştığı yerde durmaktadır: onlar Adem'den beri kendilerine sunulmayan şeyi istemektedirler (Foucault, 2013b, 123-124). Adem peygamberin haram meyveyi yemesiyle birlikte ilk günah oluşmuş, bunun sonucunda da o, yeryüzüne indirilmiştir. Böylelikle insanoğlu günaha bulaşmış, bu durumdan kurtulmak için de çalışıp çabalamıştır. Adem'in haram meyveyi yemesi ve Cennet'ten indirilmesini, şeytanla yapılan bir işbirliği olarak gören Calvin (Datelessa, II. I), insanla Tanrı arasında büyük bir uçurum olduğunu belirtmiştir. Bu uçurumun, boşluğun çalışmayla ortadan kaldırılacağını düşünmek ona göre doğru değildir (Calvin, Datelessb, III. XXI). Çünkü tanrısal karar ezeli-ebedidir, onun değişebileceğini düşünmek mümkün değildir. İnsanın yapması gereken şey çalışmak, işinde başarılı olmak ve bunu da Tanrı tarafından seçilmiş olmanın göstergesi olarak değerlendirmektir. İnsan zengin olduğunda Tanrı tarafından bağışlanan, O'nun tarafından seçilen özel kimseler içerisinde sayabilir kendisini. İşte bu çalışmaya önem veren, mesleği kutsal bir çağrı olarak (Alm. Beruf, İng. vocation) gören Kalvinistlerin kapitalizmi inşa ettiğini belirten Weber'in (2010, 63) tezindeki önemli bir şeyi, deliler ihmal etmektedirler: Çalışmak. Daha önce doğanın araştırılmasının kökenindeki nedeni göstermesi açısından Bacon tarafından verilmiş olan ayette de geçen "sen, ekmeğini alınının akıyla yiyeceksin." ifadesi bunu doğrular niteliktedir. "O halde, biz, tabiatı, insanlığa ekmeğini vermek için yani insanın günlük ihtiyaçlarını temin etmek için, tartışmalarımızla ve zihinsel ayinlerimizle değil emek vererek zorlarız" (Bacon, 1999, 274). Büyük Kapatılma deneyiminin en önemli nedeni, düzensiz, başıboş, kullanılmayan emeğin disiplinine ihtiyaç duyulmasıdır. Ancak çeşitli mekanizmalar ve alıştırmalar sayesinde disiplin, bedeni denetim altına alır, onun yararlı hale gelmesini sağlar, üretken kılar. Tüm bu disiplin mekanizmaları ise anatomo-politika'ya aittir (Foucault, 2003a, 102).

Bedenin anatomo-politika'sını sağlayan şey, bireylerin bedenlerinin görünürlük alanının içerisinde dahil edilmesi, karanlık ya da belirsiz hiçbir bölgenin ya da şeyin kalmamasıdır. Bunun için en uygun yer ortasında bir kulenin yükseldiği, etrafında ise kapatılanların odalarının görüldüğü çembersel mimari olan panopticon'dur. Hücrelerinde, kuledeki birisinin kendisini gözetleyip-gözetlemediğini bilmeyen kapatılmış kişi, sürekli olarak kendisini, davranışlarını kontrol etmektedir (Foucault, 2011a, 181; Foucault, 2011b, 135). Panopticon her ne kadar bir hapishane mimarisini olsa da aslında hiçbir şekilde onunla sınırlı değildir, o modern toplumun en özlü ifadesidir. Yani modern toplum da gözetilmektedir ancak bunu sağlayan şey, panopticon mimarisinde yer alan ortadaki kule ve onun çevresinde sıralanan, görülebilen mahkûmun odası değildir. Foucault gözetim toplumunun Napolyon döneminde egemen olmaya başladığını, onun iktidarının toplumun en ücra köşelerine kadar yayılmasının ise iki şey vasıtasıyla gerçekleştiğini belirtir ki, bunlardan birincisi savcılık makamıdır. İmparator'un gözü başsavcılarını denetleyecek, onlar da imparatorluk savcılarını denetleyecektir. Böylece, devlette hiçbir karanlık alan kalmayacaktır. Herkes gözetim altında olacaktır (Foucault, 2011b, 135). İkincisi ise suçluluk vasıtasıyla meşrulaştırılan polislik kurumudur. Her geçen gün artan polis müfettişlikleri, suçlularla ya da başka kaynaklarla etkileşime geçerek bir yandan iktidarın yayılmasını sağlar diğer yandan toplumdan akan bilgi trafiğini imparatora sunmakla tam bir denetim mekanizması kurar.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı boyunca ise bu kez disiplinci olmayan, başka bir iktidar teknolojisi ortaya çıkar. İlkinin yani disiplinci tekniği dışlamayan, bir biçimde onun içine yerleşen ve onu dönüştüren bir iktidar teknolojisidir bu (Foucault, 2004: 248). Biyo-politika denetim altına alınan ve güçleri arttırılmaya çalışılan bedenin ontolojik anlamdaki varlığını sürdürmeyle, bu anlamda da nüfus ve o nüfusu oluşturan bireylerin doğumlarıyla, hastalıklarıyla ya da ölümleriyle ilişkilidir. 18.yüzyıl sonlarında toplumda hastalık ve ölümün yerinin ne olduğunu, sanayi toplumunun genişleyip gelişebilmek için bütün nüfusu dört katına



çıkartmakta nasıl bir çıkarı bulunduğunu (ki bu sayede toplumdaki kapsamlı tıbbi taramalar yapılmış, büyük hastaneler açılmıştır vs.) belirlemeye çalışırsak; o dönemde tıbbi bilginin niçin kurumsallaştığını, da anlarız (Foucault-Chomsky, 2012, 35).

Tıbbi bilginin önemli hale gelmesinin bir diğer nedeni delilerin özgürleştirilmeleri değil, aksine onların hapishaneden alınıp akıl hastanesi içerisine yerleştirilmeleridir ve bu süreç Pinel ile Tuke'un çalışmaları sayesinde olmuştur. Onların yaptığı çalışmalar herhangi bir özgürleşmeye değil, sefalet ile deliliğin birlikteliğinin çözülmesine ve delilerin akıl hastanesine kapatılmasına yol açmıştır (Foucault, 2011b, 83-84). Psikiyatrinin yaptığı şey bir yandan delilerin tıbbi bilgiye dahil edilmesi ve kapatılmasıdır diğer yandan da sefalet çemberinin içerisinde yer alanların ekonominin yararına sahte özgürleştirilmeleridir. "Sağlam fakirler zorlama altında değil de, tam özgürlük içinde, yani yalnızca bu istihdam edilmeyen emek gücünü değerli bir mal haline getiren ekonomik yasaların baskısı altında çalışmalıdır." (Foucault, 2013b, 592). Çünkü 1717'de Batı Kumpanyası'nın kurulmasıyla, Amerika sömürgeleri Fransız ekonomisiyle bütünleşmişlerdir ve oralara büyük bir emek, nüfus sevkiyatı gerekmiştir. Benzeri şekilde Fizyokratlar zenginliğin elde edilmesinin yolunun toprak ve onun işlenmesi olduğunu, bunun için de emek gücüne ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedirler (Foucault, 2013b, 578-588).

XIX.yüzyıl psikiyatrisi işte bu ölçü içinde hekim-hasta çiftinin gerçeğini tüm ciddiyeti içinde ilk kabul eden, bakışlarını ve araştırmasını bu çiftten ayırmayan, bunu tıbbi bilginin geri kalanıyla iyi kötü uyumlu hale getiren psikiyatrik bir teorinin içinde maskeleyen çalışan Freud'a doğru akmaktadır. O diğer bütün tımarhane yapılarının aldatmacalarını açığa çıkartmıştır: sessizlik ve bakışı iptal etmiş, deliliğin aynada kendini seyredirken kendi kendini tanımasını kaldırmış, mahkumiyet davalarına son vermiştir (Foucault, 2013b, 722). Ama bunun yerine şunu geçirmiştir: Delilikte insanın hakikatini ne olduğunu söyleyebilecek bir şeyi yakalamak için dikkatli dinlemek (Foucault, 2011b, 93). Freud pastoral iktidarın itiraf geleneğini hasta ile doktor arasındaki ilişkiye dahil etmiştir. Hastayı konuşturmaya çalışmış, bunu da örtük bir cinsellik ilkesinden hareket ederek yapmış, yorumlama yöntemine müracaat etmiş ve sonuç olarak itirafın sonuçlarını tıbbileştirmeye çalışmıştır (Foucault, 2003a, 55-56).

Psikanaliz Batı'nın cinselliği bastırıldığını, yasakladığını, sansürlediğini savunmuştur. Oysa Ortaçağ'dan beri cinselliği itiraf etmeye yönelik sürekli bir talep vardır: Günah çıkarma, vicdan yönlendirilmesi, pedagoji, on dokuzuncu yüzyıl psikiyatrisi (Foucault, 2003b, 74). Freud'un teorisinin de içerisinde yer aldığı cinselliği ifade etmeye yönelik bu söylem bolluğunun yerine getirdiği işlev, onu (cinselliği) ifade rejiminin içerisine dahil etmek ve böylelikle denetlenebilir hale getirmektir. Batı'da erotik sanat gelişmemiştir. Başka deyişle sevişmek, zevk vermek, başkalarından zevk almak, kendi zevkini başkalarının zevkiyle azamileştirmek, yoğunlaştırmak öğretilmez. Tüm bunlar Batı'da öğretilmez ve bu erotik sanatın söylemi, eğitimi yasadışı ve tamamen bireylerarası kabul edilmiştir. Buna karşılık, insan zevkleri üzerine değil cinselliği üzerine bir cinsellik bilimi -*scientia sexualis*- oluşturulmaya çalışılmıştır. Cinsellik bilimi ise zevklerin mümkün olduğunca yoğun olması için ne yapılması gerektiği üzerine değil, bireydeki bu cinsiyet veya cinselliğin hakikatini ne olduğu üzerinedir: Cinselliğin hakikati üzerinedir, yoksa zevkin yoğunluğu üzerine değil (Foucault, 2011a, 218-219).

Sonuç

İlkel topluluklardaki avlanmaya ve göçe dair deneyim, Mezopotamya'daki tümdengelimsel kehanet, Antik Yunan'daki savaşa ve ekonomiye dair bilgi, feodal dönemdeki bireylerin ruhlarını gözetken itiraf geleneği, modern toplumlarda ise bir yandan beden denetim altına alınmasını diğer yandan da onun canlılığının sürdürülmesini sağlayan bilgi; iktidarın her zaman bilgi ile iç içe olduğunu, egemenliğini ona dayandığını göstermektedir. Ancak iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte iktidarın sahip olduğu bu ayrıcalık ve onun üzerine inşa ettiği egemenlik her geçen gün bir yandan daha güçlenmektedir diğer yandan da büyük meydan okumalarla karşılaşmaktadır. Foucault'nun Napolyon dönemi ve onun savcılar ile polis sayesinde kurmuş olduğu gözetim işlevine dair çıkarımları, gelişkin medya araçları özellikle de kameralar ve kayıt sistemleri vasıtasıyla daha çok pekiştirilmektedir. Şehir merkezlerinin ve ara sokaklarının güvenliği için yerleştirilmiş olan kamera, kayıt sistemleri kitleleri daha çok denetim altına almaktadır. Gözetim sisteminden kurtulacak herhangi bir kör nokta hemen hemen kalmamış durumdadır. Diğer yandan yine bu cihazlar ve kitle iletişim araçları sayesinde iktidarın sahip olduğu egemenlik zayıflamaktadır. Çünkü bilgisayarın, telefonun ve onlarda kullanılan internetin yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte kitleler artık edilgen konumda bulunmaktan çıkmıştır. Yazılı basın ve radyo ile televizyonun egemen olduğu dönemde tek taraflı bir mesaj akışı varken ve bu iletişim sürecinin öznesi de genel olarak yayımcılar ya da kitle iletişim araçlarında program hazırlayıcılar iken; hem büyük çapta kitleleri harekete geçiren hem de onları edilgen konumdan çıkartıp yalnızca mesajları alan değil aynı zaman da onları paylaşan konuma yükselten bilgisayarların, telefonların ve onların içerisinde kullanılan internetin geliştirdiği yeni etkileşim örüntüsü,



kitlesele öz-iletişim'dir (Castells, 2016, 92). Artık kitleler yalnızca mesaj almamaktadırlar, çektikleri bir videoyu, klipi ya da haberi oldukça hızlı bir şekilde facebook, instagram, twitter, whatsapp'ta paylaşabilmektedir ve bu durum ana akım medya akışını büyük oranda sekteye uğratmaktadır, iktidara karşı yeni tür bir direniş pratiği ortaya koymaktadır.

Bahsedilen dönüşümlerden ilki, WikiLeaks belgelerinin ulusal ve uluslararası meselelerde hükümetlerin sahip olduğu bilgilerin gizli tutulmasına ve manipüle edilmesine meydan okumasıdır. Gizlilik, hükümetlerin yurttaşlarını gerçekten bilgilendirmeksizin onlar adına kararlar almasında kilit önemde bir araç olduğundan; WikiLeaks'in, yurttaşları ilgilendiren ama gerekli kamusal incelemeye tabi tutulmaksızın ulusal güvenlik kisvesi altında saklanan hükümet işlerini ifşa etme becerisi, yurttaşların temsilcileri üzerinde denetim kurulabilmesi yönünde yeni fırsatlar yaratmıştır. İkinci dönüşüm ise 2010-2012'de dünyanın yüzü aşkın ülkesinde ve binlerce şehrinde gayri adil toplumsal düzenlere, demokratik olmayan siyasal oluşumlara karşı; internet ve kablosuz aygıtları kullanarak öz iletişim ve öz örgütlenmeyi beraberinde getiren, özerk bir iletişim süreci inşa eden, nihayetinde çok sayıda siyasal sistem ve kamu bilinci üzerinde önemli etkiler doğuran toplumsal hareketlerin yükselmesidir (Castells, 2016, 7).

Castells'in de belirttiği üzere WikiLeaks'in haberi yayma süreci oldukça titizlikle gerçekleşmiştir. Bilgiyi veren kimseyi koruyacak türde bir etkileşim sistemi kurulmuştur ve onun verdiği bilginin doğru mu yoksa yanlış mı olduğu olayın geçtiği yerdeki yerel aktörlerle etkileşime geçilerek teyit edilmiştir. Bu durumda bile edinilen bilginin doğruluğunu tam olarak tespit etmek güç iken; sosyal etkileşim programları ve siteleri vasıtasıyla yapılan ve hiçbir denetimden geçmeyen bilgilerin doğruluğunu teyit etmek ise çok daha zor olmaktadır. Bu durumda bekleyeceğimiz kamusal bir denetim süreci ise iletişim sürecinin kendisini baskı altına almakta hatta onu engellemektedir. Bilginin denetimden geçmemesi istenilmesi durumunda doğru ya da yanlış olsun her türden haber, malumat yayılma imkânı elde etmekte, kitleleri yanlış yönlendirmekte ve büyük felaketslere yol açmaktadır. Bilginin denetlenmesi durumunda ise yerleşik iktidar ilişkileri, verilen malumatları ayıklamakta, kendisine zarar verecek olanları engellemekte böylelikle kamusal bilincin doğru veriye erişmesine karşı koymaktadır. İki uç arasındaki kurulabilecek sağlıklı ilişki ise Castells'e göre herhangi bir engel olmaksızın bireylerin bilgiye erişme imkânının özgürlükçü bir anayasal temel üzerinden tesis edilmesidir.

KAYNAKÇA

- Bacon, Francis (1999). *Novum Organum*. Çev: Sema Önal Akkaş, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Bottéro, Jean (2005). *Astroloji Mezopotamya'da Doğdu, Eski Yakındoğu: Sümer'den Kutsal Kitap'a* (İç.). Edit: Jean Bottéro, Çev: Adnan Kâhiloğulları-Pınar Güzelyürek-Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Yayınevi, 186-199.
- (2012). *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*. Çev: Mehmet Emin Özcan-Ayten Er, II. Basım, Ankara: Dostkitabevi Yayınları.
- Calvin, John (Datelessa). *Institutes of the Christian Religion I*. Translated by Henry Beveridge, Edinburgh: The Edinburgh Printing Company.
- (Datelessb). *Institutes of the Christian Religion II*. Translated by John Allen, Philadelphia: Presbyterian Board of Publication.
- Castells, Manuel (2016). *İletişim Gücü*. Çev: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clastres, Pierre (1991). *Devlete Karşı Toplum*. Çev: Mehmet Sert-Nedim Demirtaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2003a). *Cinselliğin Tarihi*. Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2003b). *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*. Çev: Işık Ergüden, II. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2004). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. Çev: Şehsuvar Aktaş, III. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2011a). *Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1*. Çev: Işık Ergüden-Osman Akinhay-Ferda Keskin, III. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2011b). *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3*. Çev: Işık Ergüden-Ferda Keskin, III. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2013a). *Hapishanenin Doğuşu*. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, IV. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.
- (2013b). *Deliliğin Tarihi*. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, V. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel ve N. Chomsky (2012). *İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet*. Çev: Tuncay Birkan, II. Basım, İstanbul: Bgst Yayınları.
- Ksenophon (1994). *Sokrates'ten Anılar*. Çev: Candan Şentuna, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lévi-Strauss, Claude (1994). *Hüzünlü Dönenceler*. Çev: Ömer Bozkurt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2005). Marcel Mauss'un Eserine Giriş. *Sosyoloji ve Antropoloji* (İç.). Marcel Mauss, Çev: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 15-53.
- Morgan, Lewis H. (1986). *Eski Toplum I*. Çev: Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Malinowski, Bronislaw (1989). *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*. Çev: Hüseyin Portakal, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- (1992a). *Vahşilerin Cinsel Yaşamı*. Çev: Saadet Özkal, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- (1992b). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. Çev: Saadet Özkal, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Mauss, Marcel (2005). *Sosyoloji ve Antropoloji*. Çev: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Platon (1986). *Protagoras, Diyaloglar 2* (İç.). Çev: Tanju Gökçöl, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (2006). *Devlet*. Çev: Cenk Saraçoğlu-Veysel Atayman, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Reich, Wilhelm (1987). *Cinsel Ahlakın Boy Göstermesi*. Çev: Bertan Onaran, II. Basım, İstanbul: Payel Yayınevi.
- (1990). *Başı Dertte İnsanlar*. Çev: Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Weber, Marx (2010). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev: Gülistan Solmaz, II. Basım, Ankara: Alter Yayıncılık.